

Сінна Л. Ю.,

доцент кафедри філології, перекладу та стратегічних комунікацій
Національної академії Національної гвардії України

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ДУША» В МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ АНГЛІЙЦІВ

Анотація. Статтю присвячено виявленню особливостей вербалізації концепту «Душа» в мовній картині світу англійців. Як відомо, мова і слово функціонують тільки у соціумі, мова є засобом не тільки спілкування, а й акумуляції знань і досвіду, а це означає, що слово репрезентує фрагмент когнітивного досвіду людини. Важливою складовою частиною кожного народу є етнічно-культурне відображення того чи іншого феномену, явища через призму лексичного або вербального. Людина пронизана культурою, а згустками культурного середовища в уяві людини є концепти. Отже, аналізуючи концепт, необхідно аналізувати історію, культурні особливості, менталітет нації, з одного боку, а з іншого, – засоби відображення концепту в мові, асоціативні зв'язки з іншими концептами, словами у складі зворотів. Концепт у роботі розглядається як ментальний аналог фрагментів об'єктивного світу, в якому закріплюються одиниці свідомості (поняття, образи, уявлення). Концептуальні уявлення соціуму здійснюються за декількома аспектами (номінація об'єктів реального світу, вираження почуттів до них за допомогою мови, поєднання названих аспектів із преференцією одного з них або без неї), і їх відтворення у мові потребує ретельного осмислення та аналізу. З'ясовано, що для того, щоб розкрити різні компоненти змісту певного концепту та зробити висновок про структуру цього концепту як одиниці мислення певного соціуму, необхідно дослідити специфіку мовної свідомості нації, а також усі вербальні засоби репрезентації цього концепту у мові. Виявлено, що концепт «Душа» реалізується в англійській мові за допомогою слів, фразеологічних одиниць та текстів. Для англійців цей концепт представляє передусім релігійно-духовну сферу життя людини, а також її настрій, характер, реакцію на ситуацію тощо. Окрім цього, цей концепт для англійців має декілька конотацій, таких як: моральні якості; матеріальний стан; настрої і переживання; людина як матеріальна субстанція; вчинки. Аналізуючи англійські фразеологізми з компонентом «Душа», виявлено, що для них характерне розуміння душі як певної сутності, пов'язаної з Богом і дияволом. Душа також є внутрішнім осередком почуттів і емоцій, яке можна відкрити, вилити, на яке можна впливати. Цікавим є факт, що вербалізація англійських концептуальних уявлень про *душу* на матеріалі фразеологічних одиниць представлена не лише з компонентом *soul*, але і з *heart*.

Ключові слова: концепт, душа, вербалізація, мовна картина світу, культура, етнокультура.

Постановка проблеми. Дослідження процесів взаємодії мови і культури, впливу культурних, соціальних та психічних чинників на мовні процеси відкривають додаткові можливості для наукового проникнення у сферу мовної свідомості, співвідношень мови і особистості, особистості і національної культури.

У кожній культурі формується спеціальний категоріальний устрій свідомості, світоглядна парадигма, що фіксується за посередництвом міфологем, символів, притч, поетичних образів. Людина певної національної культури мислить, діє, відчуває так, як це прийнято у відповідній нації. Вона бачить світ через призму менталітету свого народу, в традиційних образах культури, в якій ця людина виросла. Аналіз окремих концептів сприяє створенню цілісних уявлень про взаємодію мовних і позамовних чинників, когнітивних, семантичних та прагматичних ознак. Дослідження питання про концепт «Душа» у мовній картині світу англійців належить саме до тих невивчених феноменів, що потребують поглиблення та деталізації, а також сприятимуть виявленню когнітивно-прагматичних чинників створення мовної картини світу певної нації (на прикладі англійців).

Аналіз останніх досліджень. Як відомо, в лінгвістичній літературі активно досліджуються питання, що стосуються особливостей відображення картини світу в кожній із мов. У роботах Дж. Лакоффа [1], Н.Д. Арутюнової [2], О.С. Кубрякової [3], С.А. Жаботинської [4] та інших учених переконливо доведена необхідність вивчення мови з опорою на когнітивне підґрунтя. Розглядаючи національні уявлення про світ, систему національних цінностей народів, можна знайти багато спільного й відмінного, що відбивається і в мові.

Метою розвідки є виявлення особливостей відтворення концептуальних уявлень англійців про душу різними мовними одиницями.

Виклад основного матеріалу. Під час дослідження будь-якого концепту потрібно розуміти, що існує низка специфічних термінів, які потребують розгляду, а саме: «концепт», «домен», «концептосфера», «концептуальна картина світу», «мовна картина світу».

Існує чимало визначень поняття «концепт», але ми надамо власне тлумачення аналізованого поняття: концепт – це ментальний аналог фрагментів об'єктивного світу. У концепті закріплюються чинники різних одиниць оперативної свідомості: поняття, образи, уявлення.

Спільна частина інформації двох чи більше концептів у мовознавстві називається «домен». Під доменом розуміють галузь знань, яка відмежована від інших галузей знань. Сукупність різних доменів утворюють концептосфери. Термін «концептуальна область, сфера», або «концептосфера», означає окремі частини концептуальної картини світу (ККС) та, відповідно, мовної картини світу (МКС) [5]. У когнітивній науці глобальний образ світу, який є результатом усієї духовної активності людини, прийнято називати ККС. Людина, накопичуючи досвід, трансформує його в певні концепти, які утворюють ККС. Та частина ККС, яка виражається мовою, відома як

МКС. МКС – це історично сформована і відображена у мові сукупність уявлень про світ окремого мовного колективу, спосіб концептуалізації дійсності. Кожна мова відображає певний спосіб сприйняття та організації (концептуалізації) світу. Значення, що відображаються у мові, складають єдину систему поглядів, свого роду колективну філософію носіїв мови. Причому відповідній мові спосіб концептуалізації дійсності деякою мірою є універсальним, в деякою – національно специфічним, тобто носії різних мов бачать світ дещо по-різному, через призму своїх мов.

Картина світу лежить в основі індивідуальної та суспільної свідомості. Мова задовольняє вимоги пізнавального процесу. ККС можуть бути різними у представників різних епох, соціальних, вікових груп тощо. Люди, що спілкуються різними мовами, можуть мати схожі ККС, а ті, що однією, – різні. Причина полягає в тому, що в ККС взаємодіють три фактори: загальнолюдський, національний та індивідуальний. Отже, у мові вербалізується культура народу, саме мова акумулює ключові концепти культури та вербалізує їх.

Концептуальна картина світу, а отже, і її фрагменти є явищем динамічним. Мовні одиниці, що її відображають, зазнають усляких перетворень і набувають концептуальних значень, які розширюють семантичне поле того чи іншого мовного знака. У результаті останній функціонує часто не просто як слово-номінація з одним чи кількома лінгвістичними значеннями, а як слово – культурний концепт [6].

Особливо виразними є концепти історико-культурної свідомості народу, про які говорить, зокрема, Ю.С. Степанов [7]. Вони пов'язані передусім із народними звичаями, переказами, традиціями – явищами, що підтримують історичну спадковість, тим самим зміцнюючи людську етноспільноту. Це мовні одиниці, наповнені етнокультурним змістом, які здебільшого функціонують у культурних контекстах. Такі слова у мові мають національно-культурний підтекст.

Реконструкція МКС є одним із найважливіших завдань сучасної лінгвістичної семантики. Дослідження МКС проводяться у двох напрямках. З одного боку, на основі системного семантичного аналізу лексики певної мови проводиться реконструкція цілісної системи уявлень, що відображена у цій мові. З іншого боку, досліджуються окремі характерні для певної мови (лінгвоспецифічні) концепти, які дають ключ для розуміння відповідної культури. Нині в семантиці активно розвивається напрям, що інтегрує обидва підходи. Його метою є відтворення МКС на основі комплексного (лінгвістичного, культурологічного, семіотичного) аналізу лінгвоспецифічних концептів у міжкультурній перспективі (праці Ю.Д. Апресяна, Н.Д. Арутюнової, А. Вежицької, А.Д. Шмелева та інших).

Не потребує доказів той факт, що різні мовні одиниці по-різному відтворюють концептуальні уявлення соціуму. Очевидним є те, що відтворення здійснюється за декількома аспектами: як номінація об'єктів реального світу, як вираження почуттів до них з допомогою мови, як поєднання названих аспектів із преференцією одного з них або без неї. Саме тому особливості відтворення концептуальних уявлень різними мовними одиницями потребують аналізу й осмислення.

Розглянемо більш детально способи вербалізації концепту «Душа» в англійській мовній свідомості.

Концепт *душа* є поняттям універсальним та важливим для багатьох народів. Але слід зазначити, що цей концепт в англо-

мовній картині світу не відіграє такої ролі, як в українській. І зазвичай деякі функції "*soul*" виконуються іншими частинами тіла – серцем, розумом. Така особливість є наслідком того, що англійці не так активно виражають свої почуття та емоційний стан, вони більш стримані та закриті [8].

Концепт реалізується у мові за допомогою слів, фразеологічних одиниць, текстів. Оскільки неможливо детально проаналізувати весь спектр реалізації концепту, у роботі увага буде зосереджена на реалізації концепту за допомогою лексикографічних значень та фразеологічних зворотів (ФО з компонентами *душа*).

Для того, щоб розкрити різні компоненти змісту певного концепту та зробити висновок про структуру цього концепту як одиниці мислення певного соціуму, необхідно дослідити специфіку мовної свідомості нації, а також усі вербальні засоби репрезентації цього концепту у мові.

Слово «душа» має декілька перекладів, а саме: *soul, spirit, heart, mind, psyche, inside, breast, bosom* [9].

Розглянемо словарну вербалізацію концептуальних уявлень англійського етносу про *душу*.

Soul. 1. A person's soul is spiritual part of them which is believed to continue existing after their body is dead. *They said a prayer for the souls of the man who had been drowned.* Це значення вербалізує основну сферу у структурі англійського концепту *душа* – «Ідеальне на відміну від матеріального».

2. Your soul is also your mind, character, thoughts and feelings. *His soul was in turmoil.* Це значення апелює до сфер «Моральні якості людини» та «Настрій та переживання».

3. The soul of a nation or a political movement is the special quality that it has that represent its basic character. *...the soul of the American people.* Це значення вербалізує сферу «Моральні якості».

4. A person can be referred to as a particular kind of soul; an old-fashioned use. *She was a kind of soul... Poor soul!*

5. You use soul in negative statements to mean nobody at all. *When I first went there I didn't know a single soul... I swear I will never tell a soul.* Це значення апелює до сфери «Фізіологічний стан».

Необхідно звернути увагу на те, що решта уявлень англійського світу про душу вербалізуються за допомогою компонента *heart*. Причина більшого поширення фразеологізмів із компонентом *heart*, очевидно, полягає в тому, що носії англійської мови сприймають навколишній світ більш раціонально. Почуття та переживання отожднюються із психофізичним станом людини, за який відповідають насамперед органи, наприклад серце, яке прискорено б'ється під час переживання, почуття страху тощо, а не душа, яка в англійців сприймається як абстрактна субстанція, протилежна тілу.

Концепт *soul* для представників англійського світу насамперед асоціюється з релігійними уявленнями людини. *Душа* здатна викупити гріхи через божественну благодать. *They said a prayer for the souls of the men.*

Душа – це також характер, думки, почуття людини: *his soul was in turmoil.*

Душа як темперамент людини: *a man of great soul and courage.*

Концепт *soul* може позначати людину як особу, індивідуальність: *There was not a soul to be seen in the park.*

Під словом «*душа*» розуміють щось улюблене: *soul food.*

Також мають на увазі особу, яку вважають типізацією якоїсь характеристики чи якості: *the soul of discretion.*

В англійській мові існує досить багато висловів та фразеологізмів зі словом *soul*, деякі з них схожі із фразеологізмами в нашій мові, а деякі не мають аналогів в українській мові, нижче наведено декілька прикладів із поясненнями.

be the life and soul of the party – використовується для опису людини, яка насолоджується соціальними заходами, а також робить їх більш приємними для людей за рахунок своєї комунікабельності та почуття гумору, тобто є як би духовним осередком компанії.

sell your soul (to the devil) – сталий вираз, вживається для опису ситуації, в якій людина робить щось погане для отримання грошей, влади або вигоди загалом, або для опису аморальної поведінки з метою досягнення успіху.

keep body and soul together – це означає, що у людини дуже мало грошей, достатньо тільки для того, щоб вижити.

brevity is the soul of wit – цей фразеологізм означає «бути коротким, викладати тільки суть справи».

bare one's soul, pour out one's soul – ці фразеологізми синонімічні й означають вираження найпотемніших думок і почуттів з приводу кого-небудь або чого-небудь, тобто розкриття свого внутрішнього світу.

put your heart and soul into something – означає робити будь-яку справу з великим інтересом, вкладати багато сил.

gripe one's soul – цей фразеологізм англійські люди використовують у ситуації, коли щось або хтось дратує або набридає їм.

do not tell a soul – цей фразеологізм означає прохання нікому не говорити про що-небудь.

punctuality is the soul of business – цей вислів означає, що потрібно приходити вчасно на ділові зустрічі, щоби бути успішним [10].

Необхідно звернути увагу на те, що решта уявлень англійського світу про душу вербалізуються за допомогою компонента *heart*. Причина більшого поширення фразеологізмів із компонентом *heart*, очевидно, полягає в тому, що носії англійської мови сприймають навколишній світ більш раціонально. Почуття та переживання ототожнюються із психофізичним станом людини, за який відповідають насамперед органи, наприклад серце, яке прискорено б'ється під час переживання, почуття страху тощо, а не душа, яка в англійців сприймається як абстрактна субстанція, протилежна тілу.

Підсумовуючи, можна зазначити, що концепт «душа» в англійській мові відображає такі поняття, як: «моральні якості»; «матеріальний стан»; «настрій і переживання»; «людина як матеріальна субстанція»; «вчинки». Також концепт «Soul» представляє передусім релігійно-духовну сферу життя людини, а також її настрої, характер, реакцію на ситуацію тощо.

Аналізуючи англійські фразеологізми з компонентом «Душа», можна зробити висновок, що для них характерне розуміння душі як певної сутності, пов'язаної з Богом і дияволом. Душа також є внутрішнім осередком почуттів і емоцій, який можна відкрити, вилити, на який можна впливати. Сили і енергія, що знаходяться в душі, можуть бути вкладені в будь-яку справу. Крім того, душа ототожнюється з людиною. Сфери, які репрезентують людину як матеріальну субстанцію та її матеріальний стан, також мають відображення у концепті «Soul». В англійській концептуальній картині світу основна складова частина структури концепту «Soul» – ідеальне на відміну від матеріального.

Перспективно дослідження вважаємо виявлення особливостей відтворення концептуальних уявлень англійців про душу в аспекті перекладу творів художнього стилю.

Література:

1. Лакофф Дж. Когнитивная семантика (Из книги „Женщины, огонь и опасные предметы“). Язык и интеллект. М., 1996. 227с.
2. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. Москва. 1999. 896 с.
3. Кубрякова Е.С. Краткий словарь когнитивных терминов. М: Филологический ф-т МГУ им. М.В. Ломоносова, 1997. 245 с.
4. Жаботинская С.А. Концептуальный анализ: типы фреймов. *Вісник Черкаського університету*. Сер. Філологічні науки. 1999. Вип. 11. С. 12–25
5. Лихачев Д.С. Концептосфера русского языка. Известия РАН. Сер. лит. и яз. М., 1993. Т. 52, № 1. С. 3–9.
6. Лисиченко Л.А. Структура мовної картини світу. *Мовознавство*. 2004. № 5–6. С. 36–41.
7. Степанов Ю.С. Номинация, семантика, семасиология. *Языковая номинация (Общие вопросы)*. М.: Наука, 1977. С. 294 – 358.
8. Голубовська І.О. Душа і серце в національно-мовних картинах світу. *Мовознавство*. 2002. № 4–5. С. 40–47.
9. Cambridge Dictionary URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/> (дата звернення: 20.12.2021).
10. Collins Online Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/soul> (дата звернення: 16.12.2021).

Sinna L. Verbalization of the concept "Soul" in the linguistic picture of the British

Summary. The article is devoted to revealing the peculiarities of verbalization of the concept "Soul" in the linguistic picture of the English. As you know, language and word function only in society, language is a means not only of communication but also the accumulation of knowledge and experience, which means that the word represents a fragment of human cognitive experience. An important component of each nation is the ethnic and cultural reflection of a phenomenon, phenomenon through the prism of the lexical or verbal aspect. A person is imbued with culture, and the clumps of the cultural environment in the human imagination are concepts. Therefore, during the analyses of any concept, it is necessary to analyze the history, cultural features, mentality of the nation, on the one hand, and on the other – the means of reflecting the concept in language, associative connections with other concepts, words in the appeals. The concept in this research is considered as a mental analogue of the fragments of the objective world, in which units of consciousness (concepts, images, ideas) are fixed. Conceptual representations of society are based on several aspects (nomination of real-world objects, expression of feelings to them through language, combination of these aspects with or without the preference of one of them) and their reproduction in language requires careful understanding and analysis. It was found that in order to reveal the various components of the content of the concept and draw a conclusion about the structure of this concept as a unit of thinking of a society, it is necessary to explore the specifics of linguistic consciousness, as well as all verbal means of representation in language. It was found that the concept "Soul" is implemented in English through words, phraseological units and texts. For the British this concept represents primarily the religious and spiritual sphere of human life, as well as mood, character, reaction to the situation and so on. In addition, for English people this concept has several connotations, namely: moral qualities; material condition; mood and experience; man as a material substance; behavior. Analyzing English phraseology with the component "Soul", it was found that it is characterized by an understanding of the soul as a certain entity associated with God and the devil. The soul is also an inner center of feelings and emotions that can be opened, poured out, and influenced. It is interesting to note that the verbalization of English conceptual ideas about the soul on the basis of phraseological units is presented not only with the component soul, but also heart.

Key words: concept, soul, verbalization, linguistic picture of the world, culture, phraseology.